

HIDVÉGI GRÓF MIKÓ IMRE – ERDÉLY SZÉCHENYIJE, AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET MEGALAPÍTÓJA (1805–1876)

Egyed Ákos

az MTA külső tagja, az EME elnöke

A történelem egy-egy korszakának mindig voltak meghatározó személyiségei, akik mélyen rányomták egyéniségük s működésük bélyegét az események alakulására. A 19. századi magyar történelemben a reformkort biztosítható Széchenyi koraként emlegetni, 1848–1849-et Kossuthénak, a kiegyezés idejét Deák Ferencének. Mikó Imre gróf – akire a következőkben emlékezünk születésének 200. évfordulóján – jelentőstagja volt a 19. század közepén élő és tevékenykedő nagy magyar vezető rétegnek, s pályája annyiban tért el a kortársakétól, hogy íve a neoabszolutizmus korában emelkedett a legmagasabbra, s vált meghatározójává Erdély 1850–1867-közötti korszakának. Róla írta Horváth Boldizsár az őt és munkásságát jól ismerő kortárs: „Gróf Mikó Imre élete, szereplése oly lényeges alkatrészeit képezi a kor történetének, hogy a történetíró, aki e kor átalakulási mozgalmairól hű képet akar nyújtani, csak csonka művet adna, ha e férfiú alakját előtérbe nem állítaná” (Horváth, 1877). Horváth Boldizsár nem az egyedüli volt, aki ilyen véleményt alkotott Mikó Imréről és szerepéről.

Mikó Imre gróftól kortársai már akkor gyakran mondták Erdély Széchenyijének, mielőtt Tompa Mihálynak nevezetes verse 1860-ban megjelent. Igaz viszont, hogy a szélesebb közvélemény mégiscsak utána

kezdte Mikó Imrét máig tartóan ekként emlegetni. A költő tehát csak a közvélemény tolmácsolója volt – amint Erdélyi Pál, az Erdélyi Múzeum-Egyesület egyik kiváló munkatársa megállapította. (Erdélyi, 1905)

A kortársak az összehasonlítással értékelésüknek adtak kifejezést, s ma is nehéz lenne rövidebben és lényegesebben meghatározni Mikó Imre szerepét. Ő ugyanazt jelentette Erdélynek, mint Széchenyi Magyarországnak. Az összehasonlítás azért is megállja a helyét, mert Mikó Imre gondolkodásában, közintézmény-pártoló és -alapító munkásságában, civilizátori szerepében közel állt Széchenyihez, bár a különbözőségek sem hanyagolhatók el. Széchenyi eredetibb gondolkodó, Mikó tőle sokat tanult, de maga sem nélkülözte az eredetiséget, s olyan küzdőképességről tett bizonyosságot, amint ő mondotta „az alkotmányon kívüli lét” viszonyai között, amelyre a nagy példakép aligha vállalkozott volna. Jól írta Erdélyi Pál (1905): „A két vezető és agitáló nagy hazafi szerepe és jelentősége vérmérsékletük különbözőségén kívül főként aszerint alakul ki, amint kinek kinek működését a maga hazája és kora irányították.” Ezért a specifikumok miatt sem lehetett volna Mikó Imre Széchenyinek csak utánzója; ő éppen a helyzetfelismerése s alkotó tevékenysége által lehetett valóban Erdély Széchenyije.

Mikó Imre 1805. szeptember 4-én született a háromszéki Zabolán, anyai nagyapja gróf Mikes Zsigmond és nagyanyja Ugron Julianna házában. Édesanyja, Mikes Borbála grófné nem szülni, hanem látogatóba ment szüleihez, de ez a véletlenszerűséget is hordozó családi esemény sorsformálójává vált az újszülött fiúnak; édesanyja gyermekágyi lázban meghalt, s emiatt az unoka felnevelése a nagyszülők gondja lett.

Mikó Imre két ősi székely nemzetség: a Mikó, valamint a Mikes nemzetség leszármazottja volt. A Mikó család őseinek első írásos említésével a 13. század közepén találkozunk. Egy 1252. augusztus 20-án keltezett okirat szerint IV. Béla király különböző követségekben tett szolgálataiért Akadas (Akadás?) fia Vince comesnek, sebusi (sepsi) székelynek adományozta a Brassó és Háromszék között elterülő Szék földjét, amelynek lakosságát a tatárok kipusztították. A Mikó név később keresztnevből vált családnévvé. Az egyik ős a 18. században Mária Teréziától grófi címet szerzett. A család lakhelyét Hidvégen (Alsó-Fehér, majd 1876 után Háromszék megye) és Bodokon (Háromszék) alakította ki, mindkét helyen udvarházat tartott fenn.

Mikó Imrere őseitől gazdag örökség tétőlódott. Jelentős földbirtok, földesúri jogok, széleskörű összeköttetések, tekintély, grófi cím. A szabadságharc leverése után, a Habsburg-abszolútizmus idején igyekezett a nagy örökség jelentős részét a társadalom, főleg az erdélyi magyarságnak visszajuttatni. Fiához, Mikó Ádámmal írt Intelmeiben¹ azt vallotta: aki őseitől nagyobb vagyont örökölt, „attól a hon kétszerre jobban megvárhatja, mint sok mástól” a hazának tett áldozatot.²

Mikó Imre a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban tanult, amely az ő idejében élte

¹ Nyomtatásban megjelent Erdélyi Pál szerkesztésében (1909–1942).

² Mikó Imre általam idézett levelei és kéziratai jelenleg a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár kéziratosztályán találhatóak. Ezek helyét a továbbiakban külön nem jelöljük meg.

fénykorát. Rá Köteles Sámuel, a híres kantiánus filozófus volt életre szóló hatással. Tanulmányaiiban a római és görög klasszikusok valamint a magyar szépirodalom különös hangsúlyt kapott. A kor szokása szerint Marosvásárhelyt fejezte be tanulmányait, ahol jog- és törvénytudományból szerzett diplomát 1825-ben. Korán hivatali pályára lépett. 1826-ban az Erdélyi Főkormányzóságnál (Gubernium) Kolozsvárt tiszteletbeli írnok, majd fogalmazó titkár (1834). A munkában s fejelemben egyaránt kitűnő fiatalember pályája Kolozsvárról Bécsbe vezetett, ahol az Erdélyi Kancellária titkára volt. Innen 1837-ben tanácsosként tért vissza a Guberniumhoz, s ettől kezdve 1848-ig országgyűlési követként is részt vett Erdély politikai életében.

Az 1841-1843-i erdélyi országgyűlés már nagy közügyi feladatokat bízott rá: az Országos Színházi Bizottság elnökévé s az erdélyi múzeum-ügy egyik albizottságának vezetőjévé választották. 1838-ban a nagyenyedi Bethlen Kollégium főgondnoka, 1840-től az Erdélyi Református Egyházkerület egyik főkurátora. 1840-ben nőül vette gróf Rhédey Máriát, akitől négy gyereke született. 1847-ben Erdély főkincstárnoka.

Eddigi életét, sikereit méltatva írta egyik kortársa, Kemény Gábor akadémikus: „Köznapi nyelven szólva ez igen szép pálya. Negyvenkét éves korában excellentiás úr Erdélyben, hol az excellentiás urak száma viszonylag mindig kevés volt”, és emellett közbizalmat élvez fenn és lenn, az udvarnál és az erdélyi társadalomban. Ez a kettősség jellemezte eddigi munkásságát, és ezt szerette volna folytatni az 1848-as forradalom idején is, azonban ez a kísérlete feloldhatatlan ellentmondáshoz vezetett; az uralkodó feltétlen hűséget követelve tőle, kinevezte az Erdélyi Kancellária elnökévé a lemondásra kényszerült Jósika Samu helyére, akkor, mikor a magyarság már elhatározta Erdély és Magyarország unióját. Mikó nem fogadhatta és nem is fogadta el a magas tisztséget, mert jól tudta, hogy

ezzel az unió ügyét veszélyeztetné, pedig ő őszinte híve volt a nemzet egységének, a két haza egyesülésének. Ettől várta Erdély polgárosodásának felgyorsulását, az erdélyi magyarság megerősödését. Ennek jegyében vállalta el az 1848. október 16-ra összehívott agyagfalvi Székely Nemzeti Gyűlés elnöki tisztét, miután a mintegy hatvanezer székelyt számláló nagygyűlés egyöntetűen rá szavazott. Az agyagfalvi gyűlésen a székelység hitet tett az unió mellett, s mert veszélyben látta a forradalom eredményeit, fegyveresen felkelt azok védelmére.

Mikó mindenképpen szerette volna elejét venni az erdélyi népek fegyveres konfliktusának, a már készülő polgárháborúnak, de béketerve kudarcot vallott; 1848 novemberében Erdélyben véres polgárháború dúlt. Emiatt 1848. december 2-án Olmützbe utazott, hogy az uralkodótól kérjen segítséget a béke helyreállítására. Nem járt sikerrel; segítséget nem kapott, hanem házifogságra vetették, ahonnan csak 1849 októberében térhetett haza.

A hosszas háborúskodás alatt feldúlt Erdély látása mély fájdalommal töltötte el, amit fokozott a családi tragédiával való szembesülése, felesége ugyanis közben gyermekágyi lázban meghalt. És Kolozsvár sem fogadta tárt karokkal, mert sokan nehezteltek rá a város 1848. novemberi feladásáért az ellenséges csapatoknak, holott a város vezetése kérte fel őt az okmány aláírására, s talán „gyanús volt” sokak szemében a tartós távolmaradás miatt is. Bár mindig a legtisztább szándék vezette a forradalom idején kifejtett politikájában, el kellett gondolkodnia azon, ami vele s Erdéllyel történt – s ő valóban ezt tette. A katarzis évei következtek (1850-1851) majd lelki békéjének visszanyerése után a cselekvés útjára lépett. Nem tette magáévá a Deák Ferenc-féle passzív rezisztencia politikáját, amit Magyarország követett, holott Deákkal jó baráti viszonyban volt. Úgy vélte, hogy „Mit erőszakkal nem, csöndben és halkán munkálva véghez vihetni”. Ezt az eredetileg

Claudianustól származó gondolatot³ Mikó „valóságos Széchenyi-elv”-ként fogta fel, s amint a szemtanú Jakab Elek előtt kijelentette, megfelelően fog cselekedni.

Először azonban tisztázta önmagának a teendőket a később, 1860-ban a *Budapesti Szemlé*-ben publikált *Irányszemlé*-nek nevezett írásaiban.⁴ Ebben az őt és korát foglalkoztató kérdéseket hat fejezetben foglalta össze, és pedig: I. *Nyelv és irodalom*, II. *Egyetértés, társadalmi egybeolvadás*, III. *Magyar ifjúság*, IV. *Nőink hivatása*, V. *A történeti alapok megőrzése*, VI. *A hazán kívüli lakás*.

Abból az általánosan elfogadott nemzet-koncepcióból indult ki, amely a nyelvet a nemzet legfőbb ismérvének tartotta. „Az anyai nyelv” csere vagy alku tárgya nem lehet, mert a nemzet nyelvében él vagy hal. Nem kevesebbről van szó – írta Mikó Imre –, mint arról, hogy a magyar nemzet létezzék-e továbbra is az európai népek családjában, vagy ne. A nyelv éltetője az irodalom, amelyet ápolni kell. A második fejezetben a magyarság önismeretét vizsgálta: a magyar pártoskodó, civakodó, uralkodni vágyó nemzet, amely a jármot nem tűri, de a szabadsággal, miután megszerezte, nem tud mit kezdeni – utal bizonyos külföldi vélekedésekre. Ő nem hisz az ilyen nemzetkarakterológiában, különösen abban nem, hogy a magyarban ezek a tulajdonságok túltengenek, és az ellenségeskedés hajlama erősebb lenne közöttük, mint más népek között. De mégis: ha van valami igazság a fentiekben, meg kell gondolni azokat, mert a magyar kis nemzet, s nála a kisebb hibák is nagyobb bajok forrásai lehetnek, mint a nagy nemzeteknél. A magyar ifjúságnak szerinte nem jut elég munkatér, nincs közélet, de az ifjúság sem keresi eléggé azokat a lehetőségeket, ahol érvényesíthetné felkészültségét és hajlamait. Azt ajánlja: karolják fel az egyesületi életet.

Mikó szerint a nők helyzete is megváltozott a forradalom után, erős a nyugati divat

³ „Peragit tranquilla potestas / quod violentia nequit...”

⁴ Ezek különlenyomatként is megjelentek 1861-ben.

csábítása, amellyel behatol az álpolgáriásodás. Ezeket el kellene kerülni, a nő hivatása a család, a háziasság fenntartása, az anyanyelv és irodalom ápolása és azok szeretetének átadása gyermekeinek. Nagy jelentőséget tulajdonít a történeti alapok megőrzésének, ilyenek: az anyanyelv, „a hazai föld”, közintézmények, a nemzeti szokások, zene, tánc, öltözet, nemzeti öntudat és a történeti múlt. Amely nemzet ezekről megfélekedzik, annak sorsa a „másokba olvadás”, az asszimiláció. Végül a „hazán kívüli lakás” szerinte csak azok számára megengedhető, akiket valamilyen kényszer űz el a szülőföldről.

Az *Irányszemek* jól mutatja Széchenyi hatását. Mikó ezt nyíltan ki is fejezte, ám mégis – és ezt nagyon hangsúlyozzuk – Erdély helyzetét elemzi, Erdélyre szabottan fogalmazza meg mondanivalóját és programját. Mondanivalójának történeti és politikai háttéréként meg kell jegyeznünk, hogy Erdélyben akkor még nem történtek meg azok a társadalmi változások, amelyek Magyarországon a reformkorban végbementek, tehát kettőzötten kellett a változások következményeivel számolni, mégpedig az elnyomás, az abszolutizmus körülményei között, amikor az anyanyelv helyett a német nyelv használatát tették kötelezővé, hivatalossá, amikor a saját hagyományok háttérbe szorulásával kellett számolni. Mikó nem volt konzervatív, sőt a mérsékelt haladás, a nemzeti liberalizmus híve olyanfomán, mint Széchenyi, de tisztában volt azzal, hogy az erdélyi magyarság a társnépek között identitását csak úgy tudja megőrizni, ha a változások között is képes saját történetét, hagyományait ápolni és éltetni. A Habsburg-abszolutizmus a központosító politika által mindent a maga képére próbált átformálni, s a politikai üldöztetések miatt tömegessé vált „a hazán kívüli lakás”.

Következésképpen nem véletlen, hogy Mikó Imre először is a mentő munkára gondolt, az iskolák támogatását és beindítását tartotta azonnali feladatnak. Ezzel egy időben a Kolozsvári Nemzeti Színházat vette védel-

mébe, ama hivatkozva, hogy már az 1841-43-as erdélyi országgyűlésen az Országos Színházi Bizottság elnökévé választották, tehát jogában áll és kötelessége a kultúra terjesztésében és az anyanyelv fejlesztésében oly nagy szerepet játszó színházi intézmény megmentése az elidegenítéstől, amire a hatalom törekedett. Ilyen jellegű, nagy energiátkövetelő tevékenységet nem végezhet sikeresen egymaga még olyan talentumos és karizmatikus személyiség sem, amilyen Mikó Imre volt. Őt egy olyan értelmiségi csoport támogatta, amelynek tagjai magas képzettséggel rendelkeztek, s a közügyek iránti elkötelezettség jellemezte őket; köztük Berde Áron lapszerkesztő, kollegiumi, később egyetemi tanár, Kriza János néprajzkutató, unitárius lelkész, majd püspök, Gyulai Pál író, Brassai Sámuel tudós professzor, Kőváry László publicista és történetíró, Nagyajtai Kovács István jogtudor és történész, Jakab Elek közíró és történetkutató. Talán elegendő a felsorolatról annyit elmondanunk, hogy mindnyájan tagjai voltak (vagy lettek) a Magyar Tudós Társaságnak, a Magyar Tudományos Akadémiának, mint egyébként Mikó Imre is.

Mikó az említett szakemberekre támaszkodva nagy történeti forráskiadó munkába kezdett. Elindította az *Erdélyi Történelmi Adatok* című sorozatot, amelynek első kötete 1855-ben hagyta el a nyomdát, és később további három kötete jelent meg.⁵ Tudományos munkássága, tudományszervező igyekezete érdeklődést és elismerést váltott ki a magyarországi tudósok körében, és érdemeiért 1858. augusztus 15-én a MTA tiszteletis 1865. január 26-án igazgatósi taggá választották. 1867-től élete végéig a Magyar Történeti Társulat elnöki tisztét is betöltötte.

Számbára a történelem – amint gyakran hangoztatta – nemcsak „testis temporum, hanem magistra vitae”, a történelem az élet könyve. Kutatásaival használni akart, s a szabadságharc elbukása miatt reményt vesztett magyarság önbizalmát is szerette volna a

⁵ A negyedik kötetet Szabó Károly szerkesztette.

történelmi múlt forrásainak közzétételével szolgálni. Olyan kiváló elődökről írt könyvet illetve tanulmányt, mint Bod Péter, Benkő József, Kemény József gróf, akiket az erdélyi magyar tudományos történetírás elindítóinak tartott. Akadémiai székfoglalójának címe: *Erdély különválása Magyarországtól*. A magyar nemzetet és kultúrát egységesnek tartotta, de gondolkodását áthatotta egyfajta erdélyiségtudat, „transylvanizmus”. Ez az erdélyi hagyományok tisztelétén túl abban is megnyilatkozott, hogy ő mindig, még a legzordabb időben is kereste a kapcsolatot az erdélyi társnépekkel: a szászokkal és románokkal. Meggyőződéssel vallotta: „a velünk egy hazában élő népekkel elválaszthatatlanul egybe vagyunk kapcsolva, jelenünk és jövőnk azokkal nagymértékben egy. Ezen már létező és fel nem könnyen bontható, és felbontani nem is kívánatos állapot mindnyájunknak kötelezővé teszi, hogy egymás iránt türelmesek, kímélők legyünk, minden nemzet jogait tiszteljük, a közérdekeket közérővel, saját érdekeinket másokéinak sérelme nélkül, sőt az ő segítségükkel előmozdítani; más szóval legyünk okosak és méltányosak” (Kolozsvári Közöny. 1856. október 1.). Ezeket az elveket a gyakorlati munkásságában is igyekezett érvényesíteni, együttműködött a szászok kulturális és tudományos intézményével, a Verein für Siebenbürgische Landeskunde szervezettel, tagja lesz majd a románok hasonló intézetének, az Asociația pentru cultura română și cultura poporului român din Transilvania (ASTRA) egyesületnek. Ugyanakkor szilárd álláspontja volt, hogy minden népnek fenn kell tartania saját egyediségét, egyéniségét, joga van kiépíteni saját intézményeit.

Nem feledkezett meg a gazdaság fontosságáról, a gazdasági jellegű intézményekről. 1855-ben írta a következőket: „Meg vagyok győződve, hogy mostanság a magyar nemzetnek két legfőképpen hasznos, munkás osztálya van: az egyik mely irodalmát, másik

mely földét műveli. Amazok által szellemileg, ezek által anyagilag erősödik és áll lábra ismét a megtántorodott nemzet.”

Erdély mezőgazdasági ország volt, a lakosságnak döntő többsége őstermeléssel foglalkozott. Az ún. okszerű gazdálkodás elterjesztésére már 1844-ben egyesületet alapítottak Erdélyi Gazdasági Egylet néven, amely 1848-ig fennállt, igaz, nem dicsekedhetett számottevő eredménnyel. Nem csoda, hogy a forradalom idején szétesett, s így újraalapítása a szabadságharc után a legidősebb feladatok egyike volt. Ennek elvégzése is Mikó Imre gróf nevéhez fűződik.

Mikó nem akart mindenáron, minden téren vezető szerepet játszani, őt a társadalom kérte fel erre. Az Erdélyi Gazdasági Egylet újjászervezésére is azért vállalkozott, mert őt tartották mint mintagazdát és a korábbi egyesület tevékeny tagját a legalkalmasabbnak erre. Az Erdélyi Gazdasági Egyletet (később Erdélyi Gazdasági Egyesületre módosították a nevét) azért kellett sűrűn újjáalakítani, hogy segítsen a forradalom alatt tönkrement mezőgazdaság s főleg a gazdák, az agrártársadalom talpra állításában. Ezt felismerve kérte fel Mikót a régi egyesület néhány kiváló tagja, hogy eszközölje ki a bécsi kormánynál az egyesületi munka újakezdésének engedélyezését. Ezt Mikó Imre gyorsan elintézte. Az alakuló ülés 1854-ben őt elnökké választotta, és ezt a funkciót nagy odaadással és szakértelemmel látta el. Azonban gondja volt arra is, hogy az egyesület gyakorlati munkáját jó szakértők vezessék. Ilyenek voltak: Kelemen Béni gazdatiszt, Bodor Pál pomológus, Berde Áron tanár, Újfalvi Sándor kiváló gazda és sokan mások. Az újjáalakítás sikeres volt, az Erdélyi Gazdasági Egyesület a korszerű gazdálkodás előmozdítójává vált, s az erdélyi magyar társadalomnak is rendkívüli hasznára volt. Mikó Imre, visszaemlékezve az újjászervezésre, ezeket írta: „Látnivaló, hogy ez az 1851-1853-ig aléltságban lévő nemzeti szellem új életre ébredésének le-

görvendetesebb nyilatkozata,⁶ s az egyesület újrafőllevenítése annak leggyakorlatibb műve volt. A nemzet erkölcsi és szellemi életmezeje korántsem volt úgy letarolva az idők és viszonyok mostohasága által, mint az anyagi. Itt volt szükség mindennek előtt a regeneráció elemeiről gondoskodni.⁷

Észelve, hogy az erdélyi magyarság körében növekvőben van a cselekvési kedv és a nemzeti ügyek iránti érdeklődés, s ebből erőt merítve, Mikó Imre hozzálátott fő életműve: az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalapításához. Ez a mintegy négyéves kitartó munkát igénylő vállalkozás mutatta meg igazán Mikó Imre tudományszervezői zsenialitását. Állami támogatás nélkül, sőt az állam ellenkezése ellenére kellett polgári összefogással olyan egyesületet létrehozni, amely az erdélyi nemzeti múzeumot működtetni fogja. Amely muzeális és akadémiai feladatok elvégzésére alkalmasnak bizonyul.

Mikó Imre alapos, körültekintő előkészítő munkába kezdett. Felmérte az előzményeket és tanulmányozta az európai, magyarországi gyakorlatot, s természetesen az erdélyi viszonyokat, és csak ezek után indította el a szervezőmunkát.

Az előzményeket Bod Péterig nyomozta ki, s hosszabban foglalkozott az 1841–1843-ban megtartott erdélyi országgyűléssel, amely törvényt alkotott egy nemzeti múzeum létrehozásáról, s amelynek tervezetét kidolgozó egyik bizottságban ő is részt vett. De a megvalósítás Bécs ellenállása miatt akkor nem sikerült, a gondolat azonban élt, s Mikó Imre és a köréje tömörülő értelmiségiek 1855–1856-ban elérkezettnek látták az időt megvalósítására. Stürgető körülményként jelentkezett gróf Kemény József nagy forrásgyűjteménye elhelyezésének kérdése. Kemény József forrás- és kéziratgyűjteményét 1841-ben a

létesítendő erdélyi nemzeti múzeumnak ajándékozta, de később végrendeletében a múzeum létesítéséig a Magyar Akadémiára bízta. Mikó Imre viszont szerette volna Erdélyben tartani a nagy értékű hagyatékot, s ezt Toldy Ferencnek, a Magyar Akadémia titkárának levélben hozta tudomására.

A Kemény-gyűjtemény sorsára utalva megemlítette a következőket: *„Nem titkolhatom ugyan el miként lelkem hőbb óhajtsáinak egyike az, hogy egykor mi Erdélyiekül is egy szerényke kis Múzeumot bírjunk, hova mindazon becses ereklyéket és gyűjteményeket, miknek specificus rendeltetése: Erdély fiai által használtatni, egy csoportba összegyűjthessük, sőt valóban alig várom az időt, midőn evégre valamicske siker reményével lépéseket tehetek.”* (Mikó levele Toldy Ferencnek, 1855. február 27.) Mikó szándéka tehát világos volt: Erdélyben nemzeti múzeum létesítése. E szándék megvalósítását Kemény József gróf 1855. szeptember 12-én bekövetkezett halála sürgetőssé tette, és ő nem is késlekedett a kezdeményezéssel. Döntő fontosságú volt az 1856 márciusában közzétett felhívás, amelyben a nyilvánosság elé tárta tervét. *„Egy tudományos tűzponttal kell nekünk bírnunk, melynek körébe vonulnak a hazai értelmesebbjei, hova összegyűjtjük nemzeti kincseinket – lefolyt nemzeti életünk régi történeteink örökbecsű maradványait –, összeszerezzük a jobb-jobb könyveket, a tudomány emez égő szövevényeit, hol a hazai múzáknak fogunk megszűnés nélkül áldozni, hol nyelvünk tökéletesítésén, a tudomány, s főként a hazai történetek és természettudományok művelésén, népszerű alakban terjesztésén és gyarapításán fogunk a hivatottak munkálkodni.”*

Vagyis Mikó Imre szerint a létrehozandó múzeumnak egyszerre kell ellátnia majd a múzeumi gyűjtőmunkát és a tudományművelés feladatait. Egyébként pontosan megnevezte, hogy számára a Magyar Akadémia és a Magyar Nemzeti Múzeum volt a modell. A

⁶ Ti. a megalakulás kinyilvánítása

⁷ Mikó Imre beszéde az Erdélyi Gazdasági Egylet 1864. január 25-én tartott közgyűlésén.

múzeumot a konkrét gyűjtő és őrző feladatok elvégzésére hozzák létre, de ugyanakkor az intézmény „a magyarság fennmaradásának további nemzeti irányú fejlődésének hazai és állami jelentőségének *conditio sine qua nonja*...” Eszerint az Erdélyi Múzeum átfogó intézmény lesz, amely pótolja azt az űrt, amit a politikai élet hiánya okozott, az abszolutizmus körülményei között. Az már a Habsburg Monarchia Erdély-politikájának következménye volt, hogy a magyarságnak magának kellett gondoskodnia a múzeumalapítás anyagi alapjairól. Ezért Mikó az említett felhívásában pontosan megfogalmazta, hogy a múzeum számára „*alakítsunk egy Erdélyi Múzeum-Egyesületet*” (!), amelynek székhelye Kolozsvár legyen. Az egyesület tagjai fogják az anyagiakat előteremteni.

Tervével egyszerre jelentette be Mikó Imre, hogy a múzeumnak engedi át Kolozsvárt, a Külső-Szén utcában fekvő több mint tízholdaskertjét a rajta lévő épületekkel együtt. A bejelentésnek hatalmas visszhangja keletkezett. Egymást érték a következő hónapokban, sőt években a felajánlások, mind a múzeumi gyűjtemények számára, mind az alapítás költségeinek fedezésére. Ekkor kezdik mind sűrűbben emlegetni az ő nevét Széchenyi neve mellett. Többek között a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, Kubinyi Ágoston is az 1856. december 2-án keltezett neki szóló levelében.

Az erdélyi múzeumalapítási mozgalmat a Magyar Tudományos Akadémia nyomban felkarolta. 1856. november 25-i ülésében tárgyalta Mikó felhívását, s akkor hozott határozatot a kolozsvári kezdeményezés támogatására. Erről báró Eötvös József alelnök és Toldy Ferenc titkár aláírásával ellátott levélben értesítette Mikó Imrét: „*Intézetünk valódi hazafiúi örömmel üdvözlí excellenciádat e téren, melyen egyedül van nemzetünknek jövője, t.i. a tudományos emelkedés által tartalmazott és nemesített nemzeté.*” Az Akadémia úgy látta, hogy az er-

délyi múzeum létesítése lehetőséget nyújt az erdélyi elszórt értelmiségi erők egyesítésére, s támogatása jeléül máris bejelentette, hogy átengedi az Aranka György-féle gyűjteményt az erdélyi testvérintézménynek, s minden ezután megjelenő kiadványát meg fogja küldeni annak. Nagy erkölcsi támaszt jelentett az is, hogy huszonnégy magyar akadémikus nyomban bejelentette: tagja kíván lenni az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek. Köztük volt báró Eötvös József, Toldy Ferenc, Csengery Antal, Pauler Tivadar, Kubinyi Ágoston, Balagi Mór és mások.

Ezek után Mikó Imre okkal remélhette, hogy hamarosan sor kerül az Egyesület megalapítására, annál inkább, mivel Bécs az engedélyezést már kilátásba helyezte. Mégis majd három évet kellett erre az eseményre várni. Végre 1859. november 23-26-án ünnepléses keretek között az Erdélyi Múzeum-Egyesület megtarthatta alakító közgyűlését. Neve Erdélyi Múzeum-Egylet lett, de ezután hol Egyletnek, hol Egyesületnek nevezik, míg végre állandósult az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) megnevezés. Az alakuló közgyűlésen 383 beiratkozott tag jelent meg, s a munkálatok lefolyását a magyar közvélemény élénk érdeklődéssel kísérte. A MTA küldöttségét Eötvös József vezette, és tagja volt Csengery Antal, Danielik János és Kovács Gyula. Utóbbi a magyar Nemzeti Múzeum részéről.

Mikó Imre beszéde és az üdvözlések után a közgyűlés elfogadta az Egyesület alapszabályát, egyhangú szavazattal eldöntötte, hogy hivatalos nyelve magyar lesz, majd megválasztotta a vezetőséget. A Múzeum-Egylet elnöke gróf Mikó Imre, titkára gr. Lázár Miklós, a múzeumőr Brassai Sámuel, a könyvtárnok Szabó Károly lett.

Mikó Imre 1876-ig állt az Erdélyi Múzeum-Egyesület élén, amelynek feladatait pontosan meghatározta: 1. múzeum felállítására és fenntartására; 2. a múzeumi anyag tudományos feldolgozására; 3. a tudomány és kultúra terjeszté-

se. Az egyesületi munka gyorsan beindult, és kialakult belső struktúrája is. A gyűjteményei – könyvtár és kéziratár, levéltár, érem- és régiségtár, természettudományi gyűjtemény – létrehozásával a múzeumi feladatait, s beindult a tudományos munka, amelynek a szakosztályok biztosították a keretét. Mikó Imre bármennyire szeretne volna teljes erejét és idejét az intézményeknek, elsősorban az általa alapított Erdélyi Múzeum-Egyesületnek szentelni, mégis meg kellett osztania azokat, mert 1861-ben rövid ideig Erdély gubernátorává nevezte ki az uralkodó, majd lemondása után bekapcsolódott a kiegyezést előkészítő akciókba. Ennek során együttműködött Deák Ferencsel és Eötvös Józseffel. 1867-ben az Andrássy-kormány közmunka- és közlekedésügyi minisztere, s Kolozsvár országgyűlési képviselője lett. Nem kis része volt abban, hogy Magyarország második tu-

dományegyeteme Kolozsvárt jött létre, mivel az Erdélyi Múzeum-Egyesület hajlandó volt az egyetemnek átengedni gyűjteményeit bizonyos bérletdíjért, és tulajdonjogának fenntartása mellett.

Bár életében sok megpróbáltatás érte, s különösen megviselte fiának, Mikó Ádámnak a halála 1862-ben, akaratereje és a jövőbe vetett hite mégsem tört meg élete végéig, az 1876. szeptember 16-án bekövetkezett haláláig hű maradt egyik jelmondatához: „Nem dicsőségre vágyom, hatni akarok.” Valóban: hatott és alkotott. Hatását ma is élő alkotásai őrzik. Életműve a magyar történeti örökség része.

Kulcsszavak: *erdélyi múzeum, Múzeum-Egyesület, reform, forradalom, belesodródás, abszolutizmus, újjászervezések, alapítások, kiegyezés, erdélyi tudomány, magyar örökség*

IRODALOM

- Erdélyi Pál (1905): *Gróf Mikó Imre emlékezete*. Stieff Jenő könyvnyomtató intézete, Kolozsvár
- Erdélyi Pál (szerk.) (1909-1942): *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félévszázados jubileumára. 1859-1909*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár
- Horváth Boldizsár (1877): *Emlékbeszéd Gróf Mikó Imre igazgató és tiszteletli tag fölött*. MTA Évkönyvei, XVI, Budapest
- Jancsó Elemér (1940): *Gróf Mikó Imre, a művelődéspolitikus*. Hittel, Kolozsvár

- Mikó Imre (1861): *Irányszemlék*. Klny. Budapesti Szemle, Budapest
- Szabó T. Attila (1942): *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története és feladatai*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár
- Toldy Ferenc (1857): *Gróf Mikó Imre és az erdélyi múzeum*. Új Magyar Múzeum, VII. I.
- Ürmösy Lajos (1898): *Tizenkét év Erdély történetéből. 1849. július 19-1866. április 17.*, Temesvár

